

MỘT SỐ VẤN ĐỀ TRONG CHÍNH SÁCH TÔN GIÁO CỦA NƯỚC NGA HIỆN NAY

TS. Nguyễn Văn Dũng

Viện Nghiên cứu Tôn giáo

Ngày 21 tháng 7 năm 2009, tại Barvikha, dinh thự của Tổng thống Liên bang Nga, trước những người đứng đầu bốn tổ chức tôn giáo là Chính Thống giáo, Islam giáo, Do Thái giáo và Phật giáo, Tổng thống Dmitry Medvedev đã thông báo quyết định đưa tôn giáo vào giảng dạy trong các trường trung học ở Liên bang Nga. Trước mắt, việc này được thực hiện thí điểm ở các lớp 4 của 12 nghìn trường thuộc 18 vùng của Liên bang Nga vào học kì II của năm học tới này, tức là vào mùa xuân năm 2010. Đây là một quyết định gây bất ngờ đối với nhiều quan khách có mặt tại cuộc tiếp kiến của Tổng thống. Nhiều vị lãnh đạo các tôn giáo ngay trước cuộc gặp mặt nói trên còn phê phán gay gắt sự độc quyền của Giáo hội Chính Thống giáo Nga trong việc giáo dục tôn giáo ở các trường học. Cuộc tranh luận về vấn đề giảng dạy tôn giáo cho học sinh trong xã hội Nga lúc bùng lên, lúc lụi tàn và kéo dài từ hơn hai chục năm nay kể từ khi Liên bang Xô viết tan rã. Đặc biệt nó nổ ra gay gắt khi vào ngày 23 tháng 7 năm 2007, mười nhà bác học Nga, trong đó có hai viện sĩ Viện Hàn lâm Khoa học Nga từng đoạt giải Nobel đã gửi thư ngỏ cho Tổng thống Nga lúc đó là

Vladimir Putin bày tỏ sự lo ngại trước sự giáo quyền hoá nước này¹, mà cụ thể là vai trò ngày một gia tăng của Giáo hội Chính Thống Nga trong xã hội Nga. Quyết định của Tổng thống Dmitry Medvedev đã đặt dấu chấm hết cho cuộc tranh cãi kéo dài nhiều năm qua về vấn đề này ở Liên bang Nga.

Trước khi tìm hiểu những vấn đề đặt ra xoay quanh quyết định của Dmitry Medvedev, xin lược qua đôi nét về chính sách tôn giáo dưới thời của vị Tổng thống thứ ba của nước Nga hiện nay. Có thể nói rằng, chính sách của Nhà nước Nga trong lĩnh vực tôn giáo trong thời gian gần đây tỏ ra khá sôi động là do những hoạt động tích cực của Tổng thống Dmitry Medvedev. Ngày 24 tháng 8 năm 2009, ông đã có cuộc gặp gỡ với các Lạt Ma của Phật giáo tại tu viện Ivollginsk ở Buriatia. Ngày 28 tháng 8 năm 2009, ông gặp gỡ các Mufti của Islam giáo vùng Bắc Kavkaz tại Sochi. Trong khi đó, các cộng đồng tôn giáo Nga cho tới nay vẫn đang và sẽ cố gắng lĩnh hội những quyết định của Tổng thống đưa ra vào cuối tháng 7

¹ Xem thêm: Nguyễn Văn Dũng, *Vấn đề đưa tôn giáo vào giảng dạy trong các trường học ở nước Nga*, Tạp chí Nghiên cứu Tôn giáo, số 11 năm 2007, tr. 52 – 58.

năm 2009, đó là việc đưa tôn giáo vào giảng dạy trong các trường học và đưa giới tăng lữ vào phục vụ trong các lực lượng vũ trang.

Thực chất của chính sách tôn giáo của Nhà nước Nga hiện nay là ủng hộ các tôn giáo, tín ngưỡng truyền thống ở nước này. Tại cuộc gặp gỡ với các Lạt Ma của Phật giáo ở Buriatia, Tổng thống Dmitry Medvedev đã tuyên bố rằng, mặc dù khủng hoảng kinh tế, nhưng Nhà nước Nga vẫn có tài lực cần thiết cho các tôn giáo, do vậy các tổ chức tôn giáo không cần nhờ tới sự giúp đỡ từ nước ngoài². Trong cuộc gặp gỡ với các Mufti Islam giáo vùng Bắc Kavkaz, ông cũng nói tới vấn đề này. Tổng thống Nga cho rằng, cần phải phát triển giáo dục Islam giáo ở khu vực này sao cho đủ sức để ngăn cản sự xâm nhập của các trào lưu Islam giáo cực đoan vào nước Nga. Muốn vậy cần phải xây mới các trường Islam giáo (Medrese), kiểm soát chặt chẽ mối quan hệ với các trung tâm đào tạo Islam giáo ở nước ngoài và xây dựng các kênh TV Islam giáo ở trong nước³. Qua đây cho thấy rằng, tuy vấn đề của Phật giáo Buriatia và của Islam giáo Bắc Kavkaz hoàn toàn khác nhau, nhưng chính sách đối với các tôn giáo này về thực chất chỉ là một. Nhà nước dựa vào uy tín và thái độ đúng mực của các tổ chức tôn giáo được gọi là *tôn giáo truyền thống* để giúp đỡ vật chất cho họ. Tất

nhiên, ở đây thái độ đúng mực của họ không được nói ra một cách công khai mà nó chỉ được ngầm hiểu với nhau.

Trả lời cho câu hỏi: Liệu trong điều kiện khủng hoảng kinh tế, Nhà nước Nga có thể thực hiện được chính sách giúp đỡ vật chất cho các tôn giáo, tín ngưỡng truyền thống được không? Tác giả Pavel Krug cho rằng, xét về khía cạnh kinh tế, việc làm này không sinh lợi nhuận. Một khoản tiền lớn được đầu tư vào một cái gì đó chỉ mang tính chất tượng trưng thuần túy mà không hứa hẹn đem lại một lợi nhuận thực tế nào. Đúng là đại diện các tổ chức tôn giáo có quả quyết rằng, các biện pháp giúp đỡ của Chính phủ sẽ được đáp trả bằng sự giáo dục đạo đức – tôn giáo ở các trường học trong tương lai. Nhưng trong tình hình kinh tế phức tạp hiện nay, việc Nhà nước dành một khoản tài chính đáng kể cho các tổ chức tôn giáo mà không có bất kì một hệ thống quyết toán rõ ràng nào từ phía các tổ chức này thì rất có thể bị những người dân còn đang nghèo đói đánh giá là một sự lãng phí. Tất nhiên, nếu không coi đây là sự đầu tư đặc biệt tính vào để đảm bảo ổn định xã hội. Pavel Krug gọi đây là sự đầu tư “thuốc phiện cho nhân dân”⁴.

² Theo <http://religion.ng.ru/events/2009-09-02/1/paternalism.html>

³ Web site đã dẫn.

⁴ Pavel Krug, *Từ thế tục đến chủ nghĩa gia trưởng*, <http://religion.ng.ru/events/2009-09-02/1/paternalism.html>

Xét về phương diện khác, chính sách giúp đỡ vật chất cho các tôn giáo, tín ngưỡng truyền thống của Nhà nước Nga hiện nay là hoàn toàn có thể biện minh được. Tuy không muốn bị rơi vào chủ nghĩa biệt lập trong lĩnh vực tôn giáo, nhưng Nhà nước Nga vẫn phải cho thế giới hiểu rằng, nước này không cần sự ảnh hưởng tôn giáo của nước ngoài, đó có thể là “Islam giáo thuần khiết” cấp tiến hay những khuynh hướng tự do của Kitô giáo phương Tây. Người Nga có thể tự đào tạo các nhà thần học của mình, dù đó là các nhà thần học Chính Thống giáo, hay các nhà thần học Islam giáo. Điều này thực sự cấp thiết ở vùng Bắc Kavkaz, nơi các tổ chức bí mật cực đoan theo hệ tư tưởng của Islam giáo cấp tiến đã biến thành một lực lượng chính trị mạnh mẽ trong vài chục năm gần đây. Sự cần thiết khắc phục hệ thống giáo dục Islam giáo ở nước Nga sẽ góp phần làm thay đổi nhu cầu của các sinh viên trẻ Islam giáo muốn ra nước ngoài học tập và khi trở về họ sẽ mang theo những tư tưởng của “Islam giáo thuần khiết” vào nước Nga. Điều này dư luận Nga đã đề cập nhiều ngay từ những năm 90 của thế kỉ XX và đến nay việc làm này của Chính phủ dù sao cũng đã muộn. Nhưng tục ngữ Nga có câu: “Muộn còn hơn không”.

Như vậy, chính sách của chính quyền Nga dưới thời Dmitry Medvedev đối với bốn tôn giáo truyền thống nói trên ở nước này đã rõ ràng. Nhưng vẫn còn những ý kiến phê

phán chính sách này và cho rằng, Nhà nước giáo quyền ở Nga đang gia tăng và mô hình này không phải là mô hình đã từng tồn tại ở Đế quốc Nga trước năm 1917. Khi gặp gỡ những người đại diện của Phật giáo, Islam giáo trong thời gian vừa qua, và trước đó là gặp gỡ các cộng đồng Do Thái giáo, Tổng thống Nga không chỉ đơn giản là tỏ lòng tôn trọng đối với họ, mà quan trọng hơn, đó là đưa họ vào quá trình thông qua các quyết định ở cấp độ Tổng thống của nước Nga. Tuy nhiên, vai trò của Chính Thống giáo Nga vẫn không hề suy giảm mà ngược lại còn được tăng cường, thí dụ việc hợp pháp hoá Viện tăng lữ Quân sự và Hải quân. Giáo hội Chính Thống giáo cũng luôn là đầu tàu trong các cuộc vận động hành lang cho lợi ích của họ và của các tôn giáo truyền thống khác. Mặc dù theo quan điểm của giáo lí Chính Thống giáo, các tôn giáo khác chỉ là tà giáo, là lầm lạc.

Xét theo các chính sách tôn giáo mà Nhà nước Nga hiện nay đang tiến hành, nước Nga không hẳn là một nhà nước thế tục, cũng chưa phải là một nhà nước giáo quyền. Trong luật pháp về tự do tôn giáo của nước Nga hiện nay thậm chí không thể tìm thấy thuật ngữ tôn giáo “*truyền thống*”. Nhưng nhà nước Nga mà Tổng thống là người đại diện lại sử dụng khái niệm này. Dmitry Medvedev gọi Chính Thống giáo, Islam giáo, Do Thái giáo và Phật giáo là *tôn giáo*

truyền thống (Traditionnure religii). Vậy các tôn giáo khác có số lượng tín đồ không lớn ở Nga như Công giáo, Tin Lành giáo, thậm chí là Saman giáo v.v... có phải là tôn giáo truyền thống hay không? Đó là chưa kể các tín ngưỡng cổ truyền và các tín đồ cựu giáo khác. Đây cũng là một vấn đề lớn đang đặt ra trong chính sách tôn giáo của Nhà nước Liên bang Nga hiện nay.

Quay trở lại với những vấn đề xoay quanh quyết định của Dmitry Medvedev đưa tôn giáo vào giảng dạy trong các trường học phổ thông của Nga. Như đã đề cập đến ở phần đầu, cuộc thử nghiệm sư phạm này đụng chạm tới quyền lợi của 256 nghìn học sinh thuộc 12 nghìn trường ở 18 vùng lãnh thổ của nước Nga. Thời hạn bắt đầu dạy thử nghiệm còn rất ngắn, vào mùa xuân năm 2010. Nhưng đây là quyết định của Tổng thống, người đứng đầu Nhà nước Liên bang Nga. Khi quyết định của Tổng thống được công bố, những người đứng đầu các tôn giáo có cảm tưởng rằng, từ lâu họ đã nóng lòng chờ đợi giờ phút này và hình như chưa từng có những cuộc tranh luận, sự nghi ngờ và bất đồng ý kiến trong nhiều năm qua ở nước Nga. Tất cả những người có mặt tại dinh thự của Tổng thống ngày hôm đó đều bày tỏ sự ủng hộ mạnh mẽ đối với quyết định của Dmitry Medvedev và sẵn sàng cho việc thực hiện thí điểm quyết định này.

Ngày 18 tháng 08 năm 2009, Bộ trưởng Bộ Giáo dục và Khoa học Nga Andrei Fursenko thông báo rằng, việc thí điểm dạy môn tôn giáo trong trường học được thực hiện trong 3 năm và đến năm 2012 giáo dục đạo đức – tôn giáo (tức môn học về tôn giáo) sẽ trở thành một môn học mang tính chất bắt buộc trong chương trình giảng dạy của các trường học bậc phổ thông.

Như vậy là mọi việc đã bắt đầu. Trong cuộc chạy đua với thời gian này đang xuất hiện nhiều vấn đề cần giải quyết. Trước hết là việc chuẩn bị nội dung các bài học về văn hoá đạo đức – tôn giáo. Vấn đề này còn nhiều điều chưa sáng tỏ. Việc chuẩn bị 40 nghìn giáo viên và phân chia thành các chuyên ngành cũng là một vấn đề đáng quan tâm. Về nguyên tắc, mỗi trường phải có các giáo viên cho các môn sau: Lịch sử các tôn giáo truyền thống của Nga, Lịch sử Chính thống giáo, Lịch sử Islam giáo, Lịch sử Do Thái giáo, Lịch sử Phật giáo và cuối cùng là môn Đạo đức học thế tục. Tổng cộng có 6 môn học về tôn giáo. Vấn đề phân các môn học này theo 18 vùng cũng hoàn toàn chưa rõ ràng, bởi vì sự phân chia này phải đảm bảo tính tự nguyện lựa chọn môn học của học sinh mà Tổng thống Dmitry Medvedev và Bộ trưởng Bộ Giáo dục và Khoa học Andrei Fursenko đã đề ra. Ngay sau cuộc gặp gỡ giữa Tổng thống Nga với các nhà lãnh đạo tinh thần của các tôn giáo, Bộ

trường Bộ Giáo dục và Khoa học Nga đã nói: “Nguyên tắc chính của chúng tôi, đó là: Thứ nhất, giáo dục thể tục; Thứ hai, tất cả tài liệu cần phải được đại diện các tôn giáo cũng như những người không tôn giáo chấp thuận”⁵.

Cũng trong cuộc gặp gỡ tại dinh thự của Tổng thống ở Barvilkha, Dmitry Medvedev đã đề nghị học sinh sẽ học 2 tiết trong một tuần môn văn hoá đạo đức – tôn giáo. Tuy nhiên theo chương trình học hiện nay, ngay cả một tiết học cho môn này cũng khó thu xếp, mà nếu có thu xếp được thì cũng khó có giáo viên nào có thể hoàn thành giáo án trong một tiết học, kể cả các môn như nhạc, họa, thiên văn học, v.v... Một vấn đề khác được đặt ra là tiền thù lao và lịch giảng dạy. Thông thường các giáo viên dạy môn chính có thể bắt buộc dạy thêm môn phụ nhưng phải kèm theo điều kiện. Ngoài tiền thù lao và lịch giảng dạy, họ còn phải được đào tạo thêm để nâng cao trình độ nghiệp vụ về các môn học bổ sung. Bộ Giáo dục và Khoa học Nga hình như đi theo hướng này để giải quyết vấn đề. Giáo viên các bộ môn khoa học xã hội và nhân văn sẽ được cử đi học các lớp nâng cao trình độ nghiệp vụ do chức sắc các tôn giáo như Chính Thống giáo, Islam giáo, Do Thái giáo, Phật giáo cùng các giáo

sư triết học ở các trường đại học tại địa phương giảng dạy. Nhưng không phải chức sắc tôn giáo nào cũng đáp ứng được yêu cầu này với trình độ ngang nhau. Giáo phận Chính Thống giáo Matxcova đã có 12 năm giảng dạy chương trình học về Kinh Thánh cho giáo viên trong các trường Chúa nhật. Chương trình này có thể mở rộng để đáp ứng cho nhu cầu mới hiện nay. Song các tổ chức tôn giáo khác chưa có kinh nghiệm về việc này đang chờ đợi vào sự giúp đỡ của Bộ Giáo dục và Khoa học Nga.

Một vấn đề khác được đặt ra là: số lượng tiết học không được vượt quá khung tiêu chuẩn cho phép để tránh gây quá tải cho học sinh. Và điều này có nghĩa, khi đưa bổ sung các môn tôn giáo vào trường học thì phải cắt giảm tiết học của một môn nào đó đang được giảng dạy trong trường. Để thực hiện việc này, Học viện Giáo dục Nga (RAO), nơi soạn thảo khung tiêu chuẩn giáo dục cho toàn Liên bang Nga, đã đề nghị cắt giảm tiết học của môn Tiếng Nga. Đề nghị này được Viện sĩ thông tấn Học viện Giáo dục Nga Alexander Kondakov, người phụ trách khoa học của nhóm soạn thảo khung tiêu chuẩn giáo dục nêu ra và đại diện của Học viện Giáo dục Nga đã tới tu viện Vurskô – Pêtrôvski, nơi đặt trụ sở của Ủy ban Giáo lý thuộc Hội đồng Thánh giáo Giáo hội Chính Thống giáo Nga, để thảo luận vấn đề này với Giám mục Mercury. Nhưng chắc

⁵ Trích theo: Andrei Melnikov. *Các trường chưa chuẩn bị cho các bài học*. <http://religion.ng.ru/society/2009-08-01/9/schools.html>

rằng, đề nghị này của các viện sĩ Học viện Giáo dục Nga khó được Giám mục Mercury chấp thuận. Vị Giám mục này hiện là uỷ viên của Hội đồng Thẩm định khung tiêu chuẩn giáo dục mới thuộc Bộ Giáo dục và Khoa học Nga.

Giám mục Mercury đã từng nhiều năm sống ở Hoa Kỳ, nơi các trường Chúa nhật của Chính Thống giáo luôn đấu tranh nhằm giữ gìn tiếng Nga cho con em của các kiều dân Nga. Đề nghị của các viện sĩ Học viện Giáo dục Nga, theo quan điểm của Giáo hội Chính Thống giáo Nga, sẽ làm giảm trình độ tiếng Nga của học sinh Nga. Trình độ yếu kém về tiếng Nga của học sinh Nga hiện nay đang là vấn đề được xã hội quan tâm. Nếu thực hiện thêm cuộc thử nghiệm này, chưa biết kết quả sẽ như thế nào. Do vậy, Giám mục Mercury đã bác bỏ đề nghị của Viện sĩ thông tấn Kondakov và đưa ra một phương án khác cho việc sắp xếp tiết học tôn giáo ở các trường học trong cuộc thử nghiệm này. Thực chất của phương án mà vị Giám mục này đưa ra, cho đến nay vẫn chưa được tiết lộ với giới truyền thông.

Trước đó cũng đã có một số phương án được đưa ra khi bàn tới việc đưa môn Chính Thống giáo vào giảng dạy trong các trường học. Thí dụ như đề nghị cắt giảm giờ học của môn Tự nhiên học, môn Địa phương học hay

một môn học nào khác⁶. Tuy nhiên, những đề nghị như vậy vẫn chưa được chấp nhận. Dư luận đặt câu hỏi: Phải chăng việc cung cấp cho học sinh những hiểu biết ban đầu về các quy luật của tự nhiên không có giá trị bằng việc kể về 6 ngày của Đấng Sáng Thế?

Cuộc tranh luận giữa sinh vật học và thần học đã diễn ra nhiều năm trong các lớp học bậc phổ thông và cuộc thử nghiệm đưa tôn giáo vào giảng dạy trong các trường phổ thông lần này ở Nga lại một lần nữa trở lại cuộc tranh cãi không có điểm dừng về quyền ưu tiên của tri thức khoa học đối với giáo điều tôn giáo hay quyền ưu tiên của giáo điều tôn giáo đối với tri thức khoa học.

Ngày 18 tháng 08 năm 2009, Andrei Fursenko, Bộ trưởng Bộ Giáo dục và Khoa học Nga đã thông báo với giới báo chí rằng, trong giai đoạn dạy thí điểm môn Tôn giáo trong các trường học, môn này được coi là môn học mang tính khu vực, điều này có nghĩa nó được đề nghị thay thế môn Địa phương học hay môn Văn hoá dân tộc.

Một vấn đề nữa được đặt ra xoay quanh vụ việc này là tiến độ chuẩn bị sách giáo khoa. Cho tới nay, chưa một tổ chức tôn giáo nào ở Nga đưa ra được một cuốn sách giáo khoa gồm 3 hợp phần “văn hoá - đạo đức - tôn giáo”. Ngay cả Bộ Giáo dục và Khoa học

⁶ Xem: *Báo Độc lập*, số 169 - 170 ngày 14 tháng 08 năm 2009 (tiếng Nga).

Nga cũng chưa đưa ra được cuốn sách giáo khoa nào của mình về môn học này.

Việc xác định danh sách các trường thực hiện dạy thí điểm môn tôn giáo cũng chưa rõ ràng. Cho đến nay Bộ Giáo dục và Khoa học Nga vẫn chưa có được quyết định cuối cùng về 18 vùng của nước Nga, nơi có các trường sẽ thực hiện thí điểm việc đưa môn học này vào giảng dạy cho học sinh.

Khi bình luận về quá trình chuẩn bị cho công việc này, Bộ trưởng Bộ giáo dục và Khoa học Nga Andrei fursenko nói: “Nếu vì những nguyên nhân nào đó làm cho chúng tôi không thể thực hiện được đúng thời hạn thì chúng tôi cũng sẽ không vội vã”⁷. Tình trạng chậm trễ triển khai quyết định của Tổng thống Nga về việc đưa tôn giáo vào giảng dạy trong các trường học cũng diễn ra ở một số tổ chức tôn giáo, ngoại trừ việc Giám mục Mercury thường xuyên có các cuộc gặp gỡ và trao đổi về vấn đề này tại tu viện Vursôkô - Pêtrôvski, nhưng đường nét cuộc thực nghiệm vẫn chưa rõ ràng. Dự luận xã hội Nga đang đặt ra những câu hỏi: Vậy tại sao lại phải vội vã dạy thí điểm môn học mới này vào mùa xuân năm 2010? (tức là vào học kì II của năm học 2009 – 2010). Phải chăng cái cấu trúc sự phạm phức tạp có tính đến lợi ích của các nhóm dân cư khác nhau này sẽ trở thành ngọn đèn pha sáng,

còn học sinh thì buộc phải miệt mài học môn *Những nguyên lí của Chính thống giáo* theo chương trình và sách giáo khoa đã có, nhưng còn nhiều nghi ngờ về chất lượng? Hoặc có thể hoãn việc dạy thí điểm môn học này trong một thời gian không xác định⁸? Đây là một nghịch lí trong xã hội Nga hiện nay. Sau một thời gian dài dư luận xã hội tranh cãi về việc đưa tôn giáo vào giảng dạy trong các trường phổ thông, cuối cùng quyết định của Tổng thống đã ban hành, nhưng một số tổ chức tôn giáo lại chưa sẵn sàng, những điều kiện để thực hiện quyết định đó cũng chưa hội đủ và một lần nữa dư luận lại đòi hỏi nên chẳng gác lại việc thực hiện nó một cách vô thời hạn. Điều này sẽ đem lại lợi ích cho ai? Phải chăng đó là Chính Thống giáo Nga, một tôn giáo đã tồn tại ở nước này từ hơn nghìn năm nay, từ cuối thế kỉ X dưới thời của Đại Hầu tước Vladimir. Đây là tôn giáo đang đóng vai trò chủ yếu trong đời sống tôn giáo nước Nga và đã có sự chuẩn bị tương đối chu đáo cho việc đưa Chính Thống giáo vào giảng dạy trong các trường phổ thông. Sự chậm trễ và chưa sẵn sàng của các tôn giáo khác trong việc thực hiện quyết định nói trên của Tổng thống Nga sẽ tạo lợi thế cho Giáo hội Chính thống giáo Nga? Có thể là như vậy!

⁷ Trích theo: http://religion.ng.ru/society/2009-08-19/1_schools.html

⁸ Xem: http://religion.ng.ru/society/2009-08-19/1_schools.html